

MOVIUM FAKTA

3 • 2015

Foto: Ann-Britt Sörensen.

UPPENBART VANVÅRDAD GRAVPLATS

Uppenbart vanvårdade gravplatser finns på många kyrkogårdar och begravningsplatser. De är iögonfallande och bidrar till ett ovårdat intryck av kyrkogården. I detta Movium Fakta görs en genomgång av begreppet uppenbar vanvård och rekommendationer ges på hur en kyrkogårdsförvaltning kan och bör agera i konkreta fall av vanvård.

Eva Årbrandt Johansson & Ann-Britt Sörensen

Uppenbar vanvård skapar problem på många kyrkogårdar

Uppenbart vanvårdade gravplatser är ett problem både för kyrkogårdsförvaltningar och för de närmaste grannarna till den vanvårdade platsen. Kyrkogårdsförvaltningen får ett merarbete då gravrättsinnehavare ska kontaktas och inte bara uppmärksammas på vanvården utan också för-
mås att avhjälpa densamma.

Men vad är uppenbar vanvård? När uppstår den och hur hanterar man problemet? Vilken lagstiftning gäller i frågan? Många kyrkogårdsförvaltningar har policys och strategier för hur problemet ska hanteras, för det är kyrkogårdsförvaltningen som huvudman som ska se till att gravrättsinnehavarna sköter gravplatsen.

Bedömning av vanvård

En uppenbart vanvårdad gravplats förutsätter en gravplats med gravrättsinnehavare. Dennes skyldigheter regleras i 7 kap. 3 § begravningslagen (1990:1144) och innebär att gravplatsen ska hållas ”i ordnat och värdigt skick”. Med detta menas att gravrättsinnehavaren har skyldighet att avhjälpa vanvård, i annat fall riskerar gravrätts-

innehavaren att förlora rätten till gravplatsen. Huvudmannen i sin tur har ett lagstadgat ansvar enligt 2 kap. 12 § begravningslagen, att hålla hela begravningsplatsen ”i ordnat och värdigt skick och den helgd som tillkommer de dödas vilorum skall alltid iakttas”. Detta innebär bland annat att förutom att ansvara för skötseln av de allmänna ytorna även se till att alla gravplatser hålls i ordnat och värdigt skick, alltså även de som har gravrättsinnehavare. Det är inte huvudmannen som ska rätta till eventuell vanvård, utan uppgiften är att se till att gravrättsinnehavaren avhjälper vanvården.

Det finns exempel på förvaltningar där förtroendevalda önskar att de vanvårdade gravplatserna ställs i ordning på förvaltningens bekostnad, men det är inte att rekommendera. För det första så får begravningsavgiften inte användas för vård av gravplatser som har gravrättsinnehavare, för det andra är det orättvist mot dem som betalar för skötsel eller sköter själva och för det tredje anger lagen att innehavaren ansvarar.

När uppstår då uppenbar vanvård? Ett tecken är när graven förefaller övergiven. Uppenbar

Ett helt kvarter kan se tråkigt ut om inte alla trimmar gräset runt gravplatsen. Foto: Ann-Britt Sörensen.

Här växer ogräset högt på gravplatsen, trimning har uteblivit. Dags att påkalla för gravrättsinnehavaren den bristfälliga skötseln. Foto: Ann-Britt Sörensen.

vanvård gäller gravplatser där skötselavtal saknas. Oftast vet förvaltningarna vilka gravplatser som är på väg att bli uppenbart vanvårdade. Genom återkommande kontroll av dessa och övriga gravplatser håller förvaltningen uppsikt över gravplatsernas skötsel eller icke skötsel. Bedömningen av gravplatsernas skötselstatus görs okulärt och då är det oundvikligt att den blir subjektiv. Därför är det en poäng att lägga bedömningen på samma personer, åtminstone en för varje kyrkogård. På så sätt blir bedömningen så likartad som möjligt.

En del förvaltningar, särskilt mindre, gör noteringar om skötselstatusen kontinuerligt. Andra förvaltningar gör årlig kontroll. Flera har gått över till att göra kontrollen i augusti eller september. Att de valt just dessa månader beror delvis på att då har gravrättsinnehavaren haft möjlighet att åtgärda graven under växtsäsong så att den är prydlig vid synen.

Kontrollen börjar med att lagförmannen eller motsvarande noterar vilka gravar som ligger i riskzonen att bli vanvårdade, alternativt uppenbart vanvårdade. Dessa gravar protokoll-

förs och fotodokumenteras, vilket är viktigt för framtida kommunikation med gravrättsinnehavare, och om det blir ett ärende om förverkande. Med denna dokumentation som grund görs ett åtgärdsförslag. Därefter gör personal och eventuellt beslutande en syn tillsammans. Åtgärdsförslaget kan till exempel vara att hålla gravplatsen under uppsyn framöver, sätta ut skylt på gravplatsen med uppmaning till gravrättsinnehavaren att kontakta förvaltningen, alternativt att kontakt tas med gravrättsinnehavaren per telefon eller brev. Uppenbart vanvårdad gravplats blir ett ärende för kyrkorådet och kan i förlängningen bli ett myndighetsärende.

Uppenbar vanvård eller ej?

Det behöver inte vara så att det är sly eller decimeterhögt ogräs på gravplatsen för att det ska bli en fråga om uppenbar vanvård. Det behöver heller inte vara därför att en juldekoration ligger kvar fram till sommaren. Gravrättsinnehavaren besöker graven kanske bara en eller ett fåtal gånger per år och sköter då graven. Däremellan växer ogräset till sig, juldekorationen ligger

kvar och beskärning av eventuella rosor missas. Uppenbar vanvård beror bland annat på vilken art av ogräs som växer på platsen. Är det till exempel åkerfräken eller andra ogräs med stora frö mängder måste gravplatsen åtgärdas. Denna typ av ogräs vill ingen ha in på kyrkogården. Andra typer av uppenbar vanvård är sly som börjar bli vedartat eller frösådda tallar som blivit halvmeterhøga, eller en grusgravplats som blivit förvandlad till en ogräsgravplats och helt täckt med ogräs så att gruset inte syns.

En typ av bedömning är att göra en jämförelse med omkringliggande gravar. Är dessa välskötta och en grav sticker ut och framstår som ovårdad under lång tid, minst ett år, finns det anledning att hålla den graven under uppsikt och dokumentera att det föreligger risk att den blir ett ärende om en uppenbart vanvårdad gravplats. Detta är särskilt märkbart om gravplatsen ligger vid huvudgången upp till kyrkan. Besökare ser bara den vanvårdade gravplatsen och får med sig intrycket av att denna kyrkogård inte är skött. På en så centralt belägen gravplats blir bedömningen angående vanvård tuffare.

Det finns gravrättsinnehavare som förespråkar och anlägger äng på gravplatsen. Grannar kan tycka att en sådan gravplats är ovårdad. Men går det att kalla en gravplats för äng utan att den anses vanvårdad? Det beror dels på om kyrkogårdsförvaltningen har regler eller policy för områdets utseende och växtlighet, dels om vilka kriterierna är för att något ska definieras som äng¹⁾. I detta läge är en policy för områdets växtlighet en tillgång och bra att utgå från. Den kan också gärna innehålla förvaltningens kriterier för äng. Det beror också på hur övriga gravplatser i området ser ut. Har dessa annan karaktär får ett samtal inledas med gravrättsinnehavaren med förhoppning om att även denne tycker att annan typ av design är lämpligare. Om ingen regel eller policy för områdets växtlighet finns, och om ”ängen” verkligen är en äng, får detta accepteras, även av grannarna.

Ett problem som uppmärksammats på flera håll gäller trimning av gräs runt gravstenar och rabatter. Detta ska bekostas eller skötas av gravrättsinnehavaren. När gravrättsinnehavaren

inte observerat detta växer gräs och ogräs högt runt graven och ger ett ovårdat intryck, av såväl graven som hela området. Här är det läge att påminna gravrättsinnehavaren om regeln.

Kontakt med gravrättsinnehavare

Det har varit en heder att hålla anhörigas gravplatser i vårdat skick. Det är det fortfarande, men människor har blivit mer och mer mobila och avstånden till gravarna blir allt längre. Detta kan påverka skötseln, den missas, blir eftersatt och alla tänker inte på att teckna skötselavtal eller har inte råd. Många gravrättsinnehavare är äldre personer. Det kan hända att dessa drabbas av olika sjukdomstillstånd och kanske läggs in på sjukhem eller andra institutioner. Då kan lätt åtagandet som gravrättsinnehavare falla i glömska. Efter några år kommer anhöriga med en urna som ska gravsättas på den aktuella gravplatsen. Av dylika skäl bör man inte gå för snabbt fram med att återta gravplatser. Dock är det att rekommendera att upplåtaren i ett första brev uppmärksammar gravrättsinnehavaren på att risk föreligger för uppenbar vanvård av gravplats.

Här uppstår problemet med gravplatser där gravrättsinnehavaren avlidit eller att adress saknas. Det är ett tidskrävande arbete att söka gravrättsinnehavare. Ibland kan man behöva eftersöka via annonsering i tidning. Det har tidigare varit regel, men den är borttagen.

Uppenbar vanvård i lagtexter

Bestämmelser om gravrättsens upphörande finns i 7 kap. begravningslagen. Av 7:32 framgår att gravrätten upphör när upplåtelsestiden går ut, när gravrätten återlämnas till upplåtaren, när den förklaras förverkad och när den förklaras ha upphört. Bestämmelser om förverkande framgår av 7:33. Upplåtaren, det vill säga huvudmannen, får förklara gravrätten förverkad om gravplatsen är uppenbart vanvårdad och gravrättsinnehavaren inte avhjälpes vanvården inom ett år efter det att han/hon delgetts föreläggandet att sätta gravplatsen i stånd. Föreläggandet ska innehålla en upplysning om att gravrätten kan förverkas. Om det är en myndighet som svarar för gravplatsens vård och underhåll kan en gravrätt inte förverkas.

1) Enligt Kyrkogårdshandboken med kvalitetsbeskrivningar 2012: ”Ängar är arealer med högt naturgräs och vilda örter som slås en till två gånger om året. Skötsel ska eftersträva ett högt gräs som ger en upplevelse av örternas utveckling och blomning. Uttrycket beror i hög grad på de lokala jordförhållandena.”

Högt sly på stora delar av gravplatsen. Dags att kontakta gravrättsinnehavaren. Foto: Ann-Britt Sörensen.

I Handbok för begravningsverksamheten (Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation 2013) föreslås en handläggningsrutin som sträcker sig över minst en tvåårsperiod innan beslutet om förverkande slutligen tas av huvudmannen. Handläggningsrutinen är nödvändig men framstår som mycket byråkratisk och komplicerad att tillämpa.

Av en kommentar till begravningslagen (Carlsson & Schött) framgår det att i definitionen av begreppet uppenbart vanvårdad måste det vara klarlagt att gravplatsen under en relativt väl tilltagen tid har varit helt försummad och övergiven. Förverkande bör således kunna ske först när någon tvekan inte längre råder om att det till exempel på grund av långvarig vanvård, och länge styrkt frånvaro av anspråk på gravplatsen, inte finns någon gravrättsinnehavare eller, om någon sådan finns, att varken denne eller någon annan har något intresse av att vårda gravplatsen. Det framgår vidare av kommentaren att några generella regler om minimistandard på gravplatser inte torde kunna ställas upp och att kraven bör kunna ställas olika på olika platser. Där man håller hög standard på vården ”skämmer” en mindre väl hållen gravplats på

ett annat sätt än där standarden är lägre. Vanvård framträder också tydligare på en pretentiöst anordnad gravplats än på en liten enkel.

Bestämmelsen om förverkande vid vanvård har funnits sedan 1916 års lag. Vanvården skulle då vara grov för att kunna medföra ett förverkande. När grov ändrades till uppenbar konstateras i 1961 års utredning om begravningsplatser och gravar (SOU 1961:5) att detta må utgöra ett uttryck för att kraven bör ställas något högre än man kan göra enligt 1916 års lag. Intressant är att det i 1959 års församlingsutredning ställdes frågan om någon minimistandard tillämpades för gravplatserna och vad den i sådant fall innebar. I 1961 års utredning beskrivs svaren enligt följande:

Svaren på denna fråga är sporadiska och det vill synas som om sådan minimistandard ej fastställts. Följande exempel på svar må nämnas: ren gräsmatta, ren och krattad sand, klippt och ogräsfri häck, sten och gravram rena och i rätt läge (Hudiksvall); platsen skall hållas fri från ogräs och löv, stenar fria från mossor, grusning vid behov (Gränna); grusad yta skall vara väl grusförd, krattad och fri från ogräs och avfall, gräsmatta skall vara välskött, blomgrupp skall vara ansad och skött (Östersund). Genomgående synes krav uppställas på att platsen skall hållas fri från ogräs.

Branschens definition

Det så kallade begreppsprojektet slutfördes under våren 2014 med deltagare från hela begravningsbranschen. Begreppet uppenbar vanvård definieras enligt följande:

Uttrycket uppenbar vanvård innebär inte att vanvården måste vara grov för att ett förverkande av gravplatsen ska få ske. Det räcker med att gravplatsen under en längre tid varit försummad. Tillfällig bristande skötsel kan aldrig leda till att kyrkogårdsförvaltningen vidtar några tvångsmedel. Förvaltningen ska ha sådana rutiner att det går att påvisa att gravplatsen är uppenbart vanvårdad och att så lång tid förflutit att även den mest tolerante person kan anse att gravplatsen är uppenbart vanvårdad.

För att inte hamna i onödiga diskussioner om det verkligen är uppenbar vanvård, bör bedömningen göras först efter två hela växtsäsonger.

Oftast är då ogräset ordentligt utbrett i en grusgrav med kanske halvmeterhögt sly. Det kan vara svårare att bedöma uppenbar vanvård på en gräsgrav utan rabatt, men då är förmodligen gräset invid gravstenen ordentligt högt och tovtigt och även här kan sly förekomma invid gravstenen.

Upplåtaren får förklara gravrätten förverkad, om gravplatsen är uppenbart vanvårdad och gravrättsinnehavaren inte avhjälper vanvården inom ett år efter det att han har delgetts föreläggande om att sätta gravplatsen i stand. Föreläggandet ska innehålla upplysning om att gravrätten kan förverkas.

Kommunikation mellan huvudman och gravrättsinnehavare

Huvudsyftet med aktiviteterna för att uppnå vårdade gravplatser är att det ska bli ett bra resultat för alla, det vill säga att gravrättsinnehavaren är nöjd med gravplatsens utseende, att alla gravplatser ser välskötta ut och att begravningsplatsen i sin helhet ger ett värdigt intryck. Det går inte ut på att återta gravplatser. Man ska heller inte låta gravrättsinnehavaren ”tappa ansiktet”, det tjänar ingen på. Målet är att ha kvar gravrättsinnehavaren och ha graven i ordnat och värdigt skick. Vid risk för förverkande av gravrätt måste således

gravrättsinnehavaren kontaktas. Det kan vara en tidsödande uppgift att hitta en gravrättsinnehavare om den som står i gravboken eller motsvarade är avliden, har flyttat eller är svår att hitta av annan anledning. Hittar man en person som skulle kunna vara gravrättsinnehavare kanske denne tackar nej. I lyckliga fall finner man en person som är villig att vara gravrättsinnehavare och då kan man självklart inte anklaga denne för försumlig gravskötsel. Ett sätt att söka gravrättsinnehavare är att sätta en skylt på gravplatsen

En gravplats att hålla uppsikt över. Foto: Ann-Britt Sörensen.

I jämförelse med grannarna ter sig denna gravplats på väg att bli vanvårdad. Foto: Ann-Britt Sörensen.

där man ber denne kontakta förvaltningen. När gravrättsinnehavare är identifierad är ett sansat brev, där saken påtalas i vänliga ordalag, den första kontakten. Det kan vara bra att bifoga ett foto av gravplatsen. Avsluta gärna brevet med ett erbjudande om att problemet kan avhjälpas genom att ett skötselavtal tecknas. Det kan föra för långt att skriva till gravrättsinnehavaren att dennes gravplats är ”vanvårdad”.

En gravrättsinnehavare kan, av olika godtagbara skäl, ha missat gravskötseln. Blir det ingen reaktion från gravrättsinnehavaren under ett års tid skickas ett nytt brev, denna gång ett rekommenderat brev med mottagningsbevis.

Om det finns flera gravrättsinnehavare till gravplatsen ska samtliga underrättas. Brevet ska innehålla uppgift om att gravplatsen är uppenbart vanvårdad, att vanvården ska avhjälpas inom ett år från den dag detta brev mottagits, samt att om vanvården inte avhjälpas inom angiven tid finns det risk att gravrätten förverkas. När det gäller gravplatser där gravrättsinnehavaren inte kunnat nås, ska kyrkorådet eller motsva-

rande fatta formellt beslut om ett återtagande av gravplatsen. Till beslutet fogas dokumentationen från hela processen.

Exempel på arbetsgång

Genom hela processen är dokumentation med foto och datum viktig.

- Gravplatser med risk för vanvård identifieras. De protokollförs och fotodokumenteras. Ange datum för identifieringen. Rekommenderad tidpunkt för kontrollen: augusti/september. Avvakta därefter ett år.
- Påföljande år, augusti/september. Ny kontroll. Är gravplatsens skötsel åtgärdad behövs ingen mer åtgärd. Om vanvården inte avhjälpas – protokollför och fotodokumentera. Datera när synen gjorts.
- Sätt ut skylt på gravplatsen med uppmaning till gravrättsinnehavaren att kontakta förvaltningen.
- Sök gravrättsinnehavaren, om denne är känd kan ett telefonsamtal räcka eller ett vänligt brev där saken påtalas och att hjälp finns att få i form av skötselavtal.

En vanvårdad gravplats på Starby kyrkogård i nordvästra Skåne, med tre familjegravar från 1800-talet, har under våren 2015 renoverats och blivit en kulturhistoriskt värdefull prydnad för kyrkogården. Under lagret av trädgårdssingel har lagts en täckande duk för att förhindra ogräsutslag. Foto: Göran Nilsson.

- Nås inte gravrättsinnehavaren, undersök varför – sjukhusvistelse, flyttat, annat.
- Har gravrättsinnehavaren avlidit – sök anhörig som eventuellt är villig att åta sig att vara gravrättsinnehavare.
- Om ingen gravrättsinnehavare är antecknad, sök anhöriga till den senast gravsatta, i hopp om att någon vill vara gravrättsinnehavare.
- Om telefonsamtal och brev inte räckt för att avhjälpa vanvården skrivs ett nytt brev (föreläggande), där det påpekas att det föreligger risk för att gravrätten förverkas. Hänvisa till relevanta bestämmelser i begravningslagen.
- Avvakta ett år.
- Nu har minst två år gått. Om vanvården inte avhjälpes blir detta ett ärende om förverkande av gravrätt för behandling i kyrkorådet eller motsvarande.

Detta Movium Fakta är skrivet av:

Eva Årbrandt Johansson, jurist vid Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation.

Ann-Britt Sörensen, doktorand vid SLU, Alnarp.

Källförteckning/litteratur:

1961 års utredning om begravningsplatser och gravar (SOU 1961:5).

Begravningslagen (1990:1144).

Carlsson, K. & Schött, R. (1991) Handbok i begravning: nya författningar med kommentarer. Allmänna förlaget.

Handbok för begravningsverksamheten. (2013) Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation.

Sandell, A. (2012) Kyrkogårdshandboken med kvalitetsbeskrivningar. Stad & Land nr 182. Movium, SLU Alnarp.

Sörensen, A-B. (red.) (2014) Begrepp i begravningsverksamhet. Stad & Land nr 185, Movium, SLU Alnarp.

